

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 4, 2022 | 28.04.2022 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.4.4](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.4.4)

УДК: 330.3:[332.122:338.43]

V. I. Ivanyshyn,

д. е. н., професор, ректор, Подільський державний університет

ORCID ID: 0000-0003-1255-1638

O. A. Bialkowska,

д. е. н., професор, проректор з навчальної, науково-інноваційної та міжнародної діяльності

ORCID ID: 0000-0002-8239-2700

ЗНАЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ЛІДЕРІВ

V. Ivanyshyn,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Rector, Podillia State University

O. Bialkowska

Doctor of Economic Sciences, Professor, Vice Rector for Education, Research, Innovation and International Affairs

THE IMPORTANCE OF HIGHER EDUCATION FOR RURAL DEVELOPMENT AND THE FORMATION OF RURAL LEADERS

В наслідок історичних подій, що призводили до соціально-економічної трансформації суспільства України, зокрема, найбільше на сільських територіях, коли було штучно майже ліквідовано цілий прошарок суспільства «сільську інтелігенцію», були знищені сільські лідери та повністю ліквідована сільська ініціатива, була утворена, досліджувана нами в попередніх наукових працях, соціально-економічна пустка.

З огляду на реформування в галузі освіти, сьогодні необхідно звертати більше уваги на стан та розвиток вищої освіти для молоді з сільських територій, де відбувається на сучасному етапі відновлення саме того прошарку лідерів серед молоді та ініціативного населення сільських жителів.

Сільська освіта зіткнулась з перешкодами через урбанізацію та міграцію сільського населення, велика частина освітянських кадрів переїхала з сільських територій, втрачено престижність праці на сільських територіях через стереотип високої трудомісткості та великого відсотку робіт з включенням ручної праці.

Також великою проблемою для сільської молоді виявилось те, що в селах частково відсутня інфраструктура, яка забезпечує вільний доступ до Інтернету, відсутність спортивних та відпочинкових закладів, де молодь змогла б себе реалізовувати в творчості, лідерстві та проектуванні.

Як показує практика, що саме ті особи, які навчались у закладах вищої освіти, зазвичай стають сільськими лідерами, що виражають думку суспільства і стають його провідним голосом. Випускники закладів вищої освіти, що повертаються на сільські території користуються авторитетом, часто стають ініціаторами різних проектів, працюють в органах виконавчої влади, започатковують власну справу, як приносить позитивний соціально-економічний ефект громаді.

Не зважаючи на те, що на сьогодні відчувається брак керівних кадрів в об'єднаних територіальних громадах та лідерів громадської думки на селі, вказаній проблемі мало

приділяється уваги, відсутнє стимулювання та мотивація сільської молоді до громадського розвитку, проблема мало висвітлена у науковій літературі та у працях вітчизняних науковців та дослідників.

As a result of historical events that led to the socio-economic transformation of society in Ukraine, in particular, most of all in rural areas, when an entire stratum of society “rural intelligentsia” was artificially almost liquidated, rural leaders were destroyed and the rural initiative was completely eliminated, the socio-economic emptiness was created and it was investigated by us in previous scientific works.

Taking into account the reforms in the field of education, today it is necessary to pay more attention to the state and development of higher education in rural areas, where at the present stage of restoration of this particular layer of leaders among young people and the initiative population of rural residents is taking place.

Rural education faced obstacles due to urbanization and migration of the rural population, most of the educational personnel moved from rural areas, the prestige of labor in rural areas was lost due to the stereotype of high labor intensity, and a large percentage of jobs involving manual labor.

Also, a big problem for rural youth was the fact that in the villages there is a partial lack of infrastructure that provides free access to the Internet, the lack of sports and recreation facilities where young people could realize themselves in creativity, leadership, and design.

As practice shows, it is those people who studied in higher education institutions that usually become rural leaders who express the opinion of society and become its leading voice. Graduates of higher educational institutions returning to rural areas enjoy authority, often become the initiators of various projects, work in the executive authorities, start their own business, as it brings a positive socio-economic effect to the community.

Despite the fact that today there is a shortage of leading personnel in the united territorial communities and leaders of public opinion in the countryside, little attention is paid to this problem, there is no stimulation and motivation of rural youth for social development, the problem is poorly covered in the scientific literature and in the works of domestic scientists and researchers.

Ключові слова: *вища освіта; розвиток сільських територій; сільське лідерство; сільська молодь.*

Keywords: *higher education; rural development; rural leadership; rural youth.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За останні роки самий найбільший стимулятор культурного, освітнього розвитку сільського населення, рушій сільської інтелігенції, та основа сільського лідерства – вища освіта, стала менш популярна та вже не користується такою популярністю.

Знецінення вищої освіти, як складового елемента, що формує свідому особистість, лідера, призводить до деградації суспільства, знецінення здобутків громадськості, наукових напрацювань, применшує значення освіти та науки в виробництві, що призводить до їх окремого існування та функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку сільських територій загалом присвячено доволі достатньо наукових праць, але вони носять загальний характер. Цій проблемі зосередили свої наукові праці Леся Забуранна, Микола Жук, Лариса Мармуль, Олександр Павлов та інші. Та все ж такому важливому напрямку розвитку сільських територій, як освіта, приділяється не достатня увага, як з сторони науковців так і зі сторони практиків.

Постановка завдання. З огляду на проаналізовані праці та дослідження, необхідно звернути увагу на один з важливих елементів та напрямків сталого розвитку сільських територій – освіту, що акумулює в собі виховання прийдешніх поколінь, формування їх світогляду, становлення лідерства. Від всіх перелічених якісних показників особистості сільського жителя залежить якість реформування на селі та якість життя на сільських територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні з шкільної лави не культивується значення освіти а саме аграрної освіти для сільської молоді. Профорієнтаційна робота залишилася проблемою ЗВО, а за умов пандемії профорієнтаційну роботу ефективно проводити дуже складно.

Професії, що на сьогодні є найбільш затребуваними для сільськогосподарського виробництва, яке в свою чергу зосереджене в більшій мірі на сільських територіях (агрономи, ветеринари, технологи та ін.) є недостатньо популярні серед молоді. На сьогодні учні шкіл більш звертають свою увагу на новітні професії та

популярні назви професій значення яких часто вони не усвідомлюють. В школах відсутнє профорієнтаційне виховання школярів, культивування та орієнтування школярів на професії, що необхідні на ринку праці, як робітничі так і ті, що вимагають вищої кваліфікації.

Також варто зазначити, що на сучасному етапі існує проблема незабезпеченості шкіл викладачами, що викладають предмети, які є основою для технічних та інженерних спеціальностей (викладачі фізики, хімії, біології, математики). Дуже часто, учитель викладає дисципліни комплексно, не маючи на це відповідної кваліфікації.

Разом з тим, мотивація до вступу на педагогічні спеціальності природничого спрямування (фізика, математика, хімія, біологія) відсутня, крім низьких прохідних балів. Відтак, і якість наданої освіти, і потім якісний показник освіти самого вступника ЗВО є не найкращий, отже спеціалісти, що надають освітні послуги, не відповідають заявленим якимостям та і на сільських територіях вони не працевлаштовуються, через високий попит в місті. В селах, здебільшого, як і є викладачі, то вони зазвичай пенсійного віку, або перевантажені.

Якщо проаналізувати кількість учнів в закладах загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) за типом місцевості та регіонами (2019/2020 н. р.) то найбільша кількість учнів денних ЗЗСО у міській місцевості спостерігається у Дніпропетровській області та у місті Києві, у сільській – у Закарпатській та Львівській областях. Найменша кількість учнів у містах спостерігається у Чернівецькій області, у селах – у Сумській області (без урахування Донецької і Луганської областей) (рис. 1.). Побудовано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

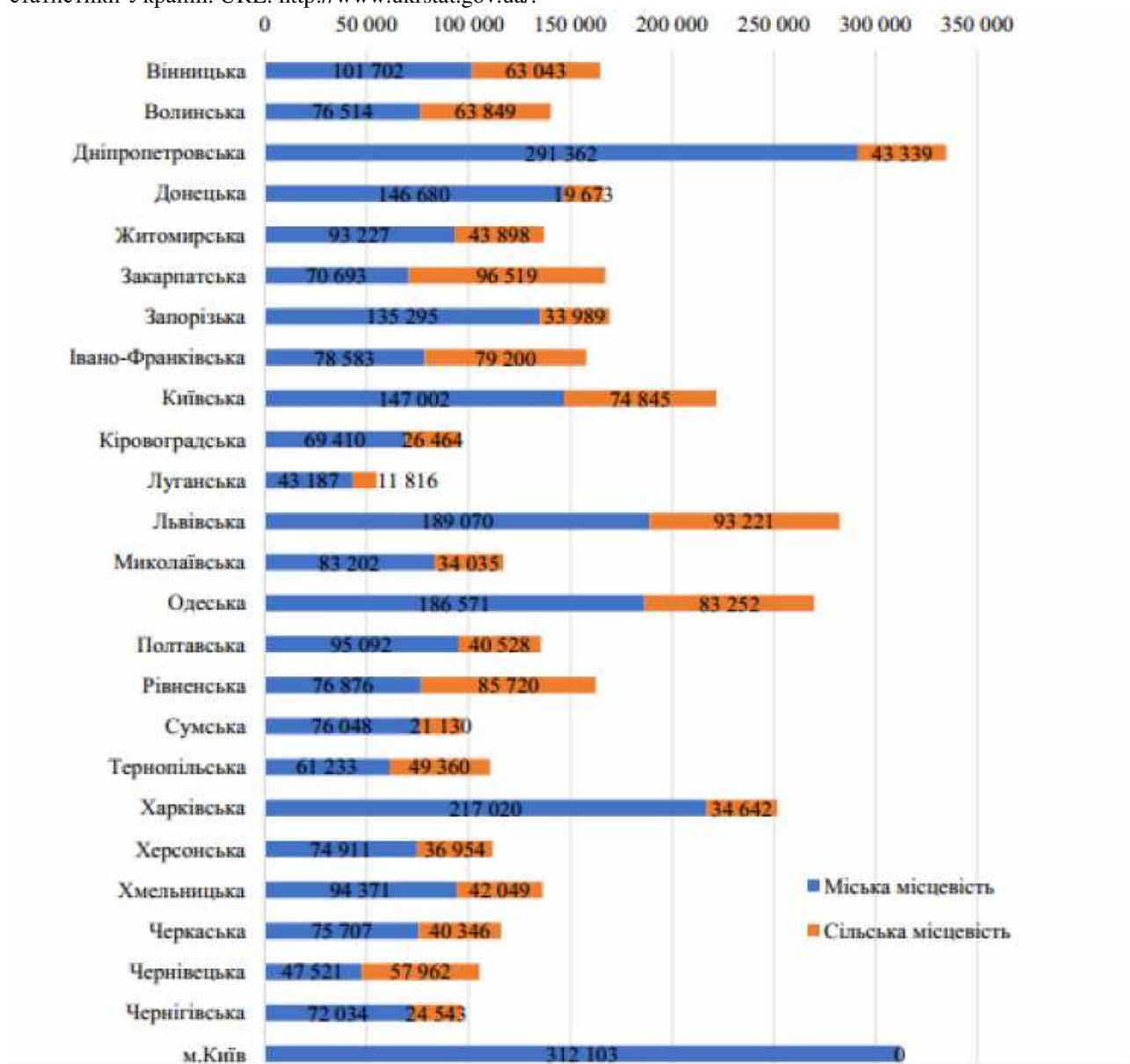
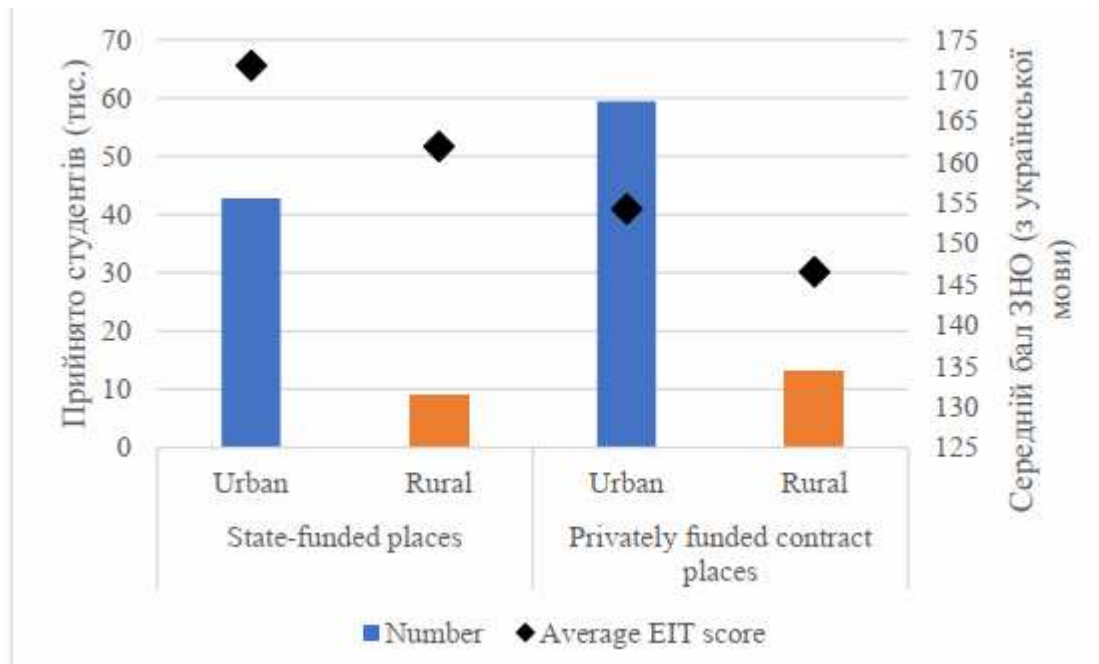

Рис. 1. Розподіл кількості учнів ЗЗСО (без вечірніх шкіл) за типом місцевості у розрізі регіонів у 2019/2020 н. р., осіб [2]

Рис. 2. Вступ до ЗВО в розрізі походження учнів та балів ЗНО за 2018 рік
Джерело [1]

Проаналізувавши дані наведені в Рис. 2, можна стверджувати, що сільські учні значно менше здають ЗНО, або проходять поріг, який дозволяє вступити до ЗВО України, що є негативним показником в подальшому розвитку сільських територій. Які фактори впливають на низькі результати: дефіцит вчителів на сільських територіях, через недостатню їх мотивацію проживання в селі; низька підготовка учнів в сільських школах, як наслідку, дефіциту вчителів, особливу природничого напрямку викладання (математика, фізика, хімія, біологія).

Здобуття вищої освіти є головною метою та найпоширенішим шляхом до здобуття освіти для більшості молодих українців, але нерівний доступ до високоякісних програм навчання та навчальної/професійної орієнтації в середніх школах зумовлюють неготовність багатьох із них до вступу до вищих навчальних закладів. Близько 60% учнів 9-х класів продовжують здобуття освіти в середніх загальноосвітніх школах. Ті з них, хто вступив до елітних міських шкіл зі спеціалізованими програмами, з найбільшою ймовірністю здобудуть найвищі бали за результатами ЗНО.

Утім, прийняття учнів до цих шкіл здійснюється за результатами конкурсу, що проводиться на рівні школи, тобто високий бал ЗНО частково є результатом застосування суворих критеріїв під час вступу до школи.

55% цих учнів вирішують скласти ЗНО з математики, яке вважається одним із найважчих та потрібне для вступу до вишів на багато спеціальностей, що користуються великим попитом. Учні звичайних міських (загальнодоступних) шкіл обирають ЗНО з математики рідше (45%), а серед учнів звичайних сільських шкіл таких лише 40%.

Учні сільських шкіл рідше за учнів міських шкіл здобувають за результатами ЗНО бал, що перевищує граничний

рівень і зі значно нижчою ймовірністю подають заяви на вступ до вишів і вступають до них. У той час, коли майже 70% учнів-містян здобувають прохідні бали, подають заяви та зрештою вступають до вишу, серед учнів сільських шкіл таких лише 40%. Крім того, учні сільських шкіл з меншою ймовірністю набирають високі бали ЗНО, необхідні для навчання у вишах за кошти державного бюджету: учні з сільської місцевості одержали у 2018 році лише 17% бюджетних місць у програмах підготовки бакалаврів. [1]

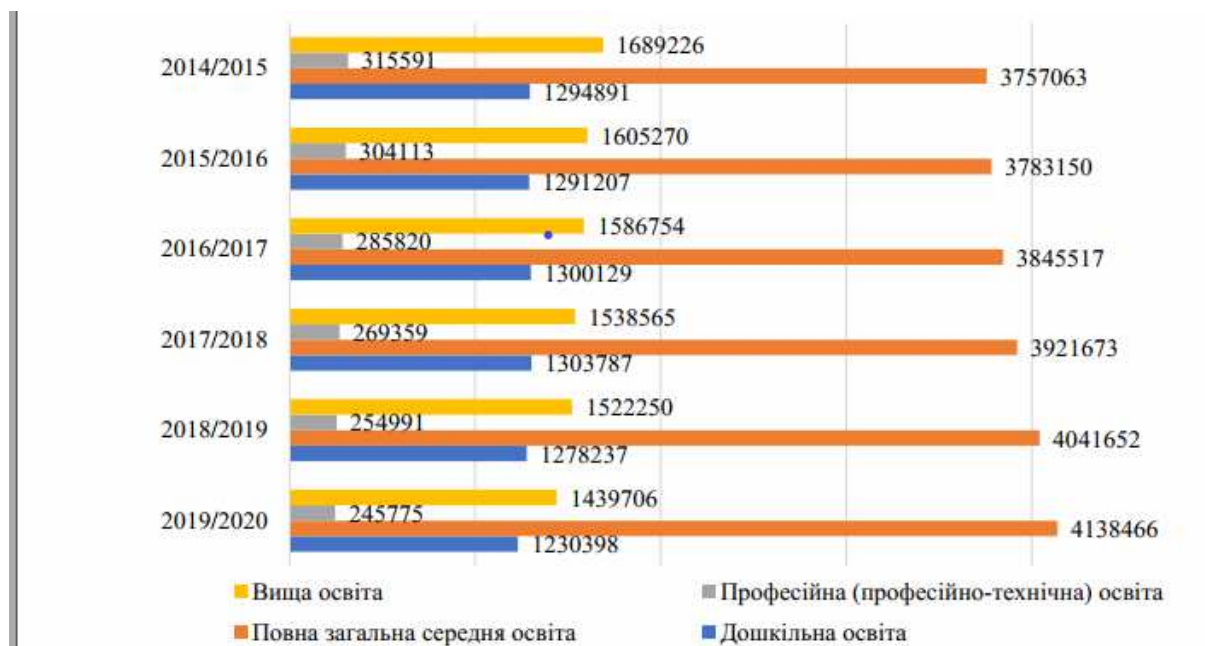
Також, принагідно зазначимо, що «Галузевий коефіцієнт» має зорієнтованість на природничі та технічні, що є важливим рушієм в цьому напрямку. Потрібно і надалі підтримувати, що обирають спеціальності технічного та технологічного напрямків. Що до сільського коефіцієнту: діти, як навчаються в сільських населених пунктах, їхній конкурсний бал буде домножуватись на 1,2. Проте, це не вирішує проблему сільської шкільної освіти. Зрозуміло, що абітурієнтів з сільських територій треба підтримувати, бо вони дуже часто не мають доступу до якісної освіти, через відсутність висококваліфікованих вчителів та інфраструктури.

Якщо взяти торішні результати ЗНО дітей зі села і з міста, то різниця в балах виходить приблизно удвічі більшою на користь міських дітей. У сільських школах низький рівень педагогічних працівників, слабка матеріальна база. Тому це цілком справедлива компенсація державою нерівних можливостей дітей.

Сприяння сільським дітям у вступі є й нормою закону «Про пріоритетний розвиток села». Ним передбачено, зокрема, певні квоти в університетах для цих вступників. [3]

Сільський коефіцієнт, після введення його в 2017 році, викликав багато протиріч та суперечок, часто його вважають дискримінуючим.

Утім, лише 3% від вступників з сільської місцевості подолали поріг виключно завдяки сільському коефіцієнту. 23% таких абітурієнтів змогли б вступити на бюджет і без коефіцієнту. Ще 36% вступників з різних причин вибрала навчання за контрактом".

Рис. 3. Кількість здобувачів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2019/2020 н. рр.), осіб

Упродовж 2014/2015–2019/2020 н. рр. зберігається тенденція до зменшення кількості здобувачів освіти більшості рівнів, окрім повної загальної середньої освіти. Так, порівняно з попереднім навчальним роком у 2019/2020 н. р. зменшилася загальна кількість здобувачів:

- дошкільної освіти – на 3,7 % (станом на кінець 2019 р.);
- професійної (професійно-технічної) освіти – на 3,6 %;
- вищої освіти – на 5,4 %.

Разом з тим кількість здобувачів повної загальної середньої освіти зростає на 2,4 % (з 4 041 652 осіб у 2018/2019 н. р. до 4 138 466 осіб у 2019/2020 н.р.) [4]

Висновки: В умовах реформ та трансформації Української вищої освіти, необхідно врахувати особливості та проблеми різних регіонів України, рівень урбанізації та типів ОТГ. Також потрібно зважати на можливості та соціально-економічний стан розвитку регіону. Від розвитку соціальної та економічної інфраструктури залежить також можливість створення та заповнення робочих місць молодими освітянами, також важливий вплив на цей чинник має мотивація, що стимулюватиме молодих вчителів повертатися в сільські регіони.

Важливо зазначити, що і від виховання сільської молоді залежить їх ставлення до пріоритетності та значення вищої освіти, вищої освіти для молодих спеціалістів, що в подальшому формуватимуть інститут регіонального лідерства.

Щоб виховати повноцінного, дієвого молодого лідера, без повноцінної освіти обійтися не можна, саме на основі формування бази впевненості в собі, формації в собі спеціаліста в відповідній галузі, молода особистість зможе себе відчувати впевнено, зможе бути фінансово незалежна, розвивати далі сферу свого перебування, інфраструктуру, в цілому сільські території.

Список використаних джерел.

1. Дослідження сфери освіти в Україні. До більшої результативності, справедливості та ефективності. URL:<https://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf>
2. Освіта в Україні: виклики та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. URL:[google.com/search?q=ззсо&rlz=1C1PRFI_enUA882UA905&oq=ззсо&aqs=chrome..69i57j0i512i5j46i175i199i512j0i512i3.2419j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8](https://www.google.com/search?q=ззсо&rlz=1C1PRFI_enUA882UA905&oq=ззсо&aqs=chrome..69i57j0i512i5j46i175i199i512j0i512i3.2419j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8)
3. ["Сільський коефіцієнт" для абітурієнтів, що живуть у сільській місцевості.](http://kozynska-gromada.gov.ua/news/14-00-03-27-06-2017/) URL:<http://kozynska-gromada.gov.ua/news/14-00-03-27-06-2017/>
4. 38 % абітурієнтів із села не вступили у ВИШі 2017 році - МОН URL:<http://life.pravda.com.ua/society/2017/11/21/227533/>
5. Overcoming the Challenges – the Impact of COVID-19 on Agricultural Higher Education in Ukraine. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala Vol. 12 No. 3 (2020) August, 2020 Educație Multidimensională Volume 12, Issue 2, Supplementary 1 URL:doi.org/10.18662/rrem/12.2Sup1/302
6. Дудзяк О. А. Вплив сільського господарства на працевлаштування населення на сільських територіях Агроосвіта. – 2019. – січ., № 1-2. – С. 13-15.

7. Дудзяк О. А. Роль дорадництва в розвитку сільського зеленого туризму. Зб. наук. пр. Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 23 : Екон. науки. – С. 398-400
8. Іванишин В. Дудзяк О Аграрна освіта, як основний з ключових елементів розвитку сільських територій. Аграрна наука та освіта в умовах євроінтеграції : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. Конф.: Крок, 2019. – Ч. 2. –С. 169-171.
9. Іванишин В. Дудзяк О. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США Зб. наук. пр. ПДАТУ. 2015. – Вип. 24, т. 3. – С. 5–10.
10. Іванишин В. Дудзяк О. Бородман Б. Вплив досвіду Ізраїлю при організації дорадчих служб на сільських територіях. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / НДЕІ, М-во екон. України. – Київ, 2018. – № 12 (211). – С. 77-82.

References.

1. Research in the field of education in Ukraine. To greater efficiency, fairness and efficiency, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/790931568661644788/pdf/Overview.pdf>
2. Education in Ukraine: challenges and prospects. Information and analytical collection, available at: [google.com/search?q=zzso&rlz=1C1PRFI_enUA882UA905&oq=zzso&aqs=chrome..69i57j0i512i5j46i175i199i512j0i512i3.2419j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8](https://www.google.com/search?q=zzso&rlz=1C1PRFI_enUA882UA905&oq=zzso&aqs=chrome..69i57j0i512i5j46i175i199i512j0i512i3.2419j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8)
3. Rural coefficient "for entrants living in rural areas, available at: kozynska-gromada.gov.ua/news/14-00-03-27-06-2017/
4. 38% of entrants from rural areas did not enter higher education in 2017 – MES, available at: life.pravda.com.ua/society/2017/11/21/227533/
5. Overcoming the Challenges – the Impact of COVID-19 on Agricultural Higher Education in Ukraine. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala Vol. 12 No. 3 (2020) August, 2020 Educație Multidimensionala Volume 12, Issue 2, Supplementary 1, available at: doi.org/10.18662/rrem/12.2Sup1/302
6. Dudziak, O. A. (2019), “The impact of agriculture on employment in rural areas of agricultural education”, *Ahroosvita*, vol. 1-2, pp. 13-15.
7. Dudziak, O. A. (2015), “The role of advisory in the development of rural green tourism”, *Zb. nauk. pr. Podilskoho derzhavnogo ahrarno-tekhnichnoho universytetu. – Kamianets-Podilskyi. Ekon. nauky*, vol. 23, pp. 398-400.
8. Ivanyshyn, V. and Dudziak, O (2019), “Agricultural education as the main key elements of rural development”, *Ahrarna nauka ta osvita v umovakh yevrointehratsii: zb. nauk. pr. mizhnar. nauk.-prakt. Konf.: Krok*, part. 2, pp. 169-171.
9. Ivanyshyn, V. And Dudziak, O. (2015), “Application in Ukraine of the experience of rural development in European countries and the United States”, *Zb. nauk. pr. PDATU*, issue. 24, vol. 3, pp. 5–10.
10. Ivanyshyn, V. Dudziak, O. And Borodman, B. (2018), “The impact of Israel's experience in organizing advisory services in rural areas”, *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr.*, vol. 12 (211), pp. 77-82.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2022 р.